

Механізація, електрифікація

УДК
© 2010

В.М. Булгаков,
член-кореспондент УААН
Українська академія
аграрних наук

І.В. Головач,
кандидат фізико-
математичних наук
Національний
університет біоресурсів
і природокористування
України

ТЕОРІЯ УДАРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВІБРАЦІЙНОГО ВИКОПУЮЧОГО РОБОЧОГО ОРГАНУ З ТІЛОМ КОРЕНЕПЛОДУ ЦУКРОВОГО БУРЯКУ

*Розроблено теорію ударної взаємодії
вібраційного викопуючого робочого органу
з коренеплодом, закріпленням у ґрунті, при
вібраційному викопуванні цукрових буряків.
Отримані залежності дають можливість
аналітично визначати кінематичні
та конструкційні параметри викопуючого
робочого органу за умов непошкодження
коренеплодів.*

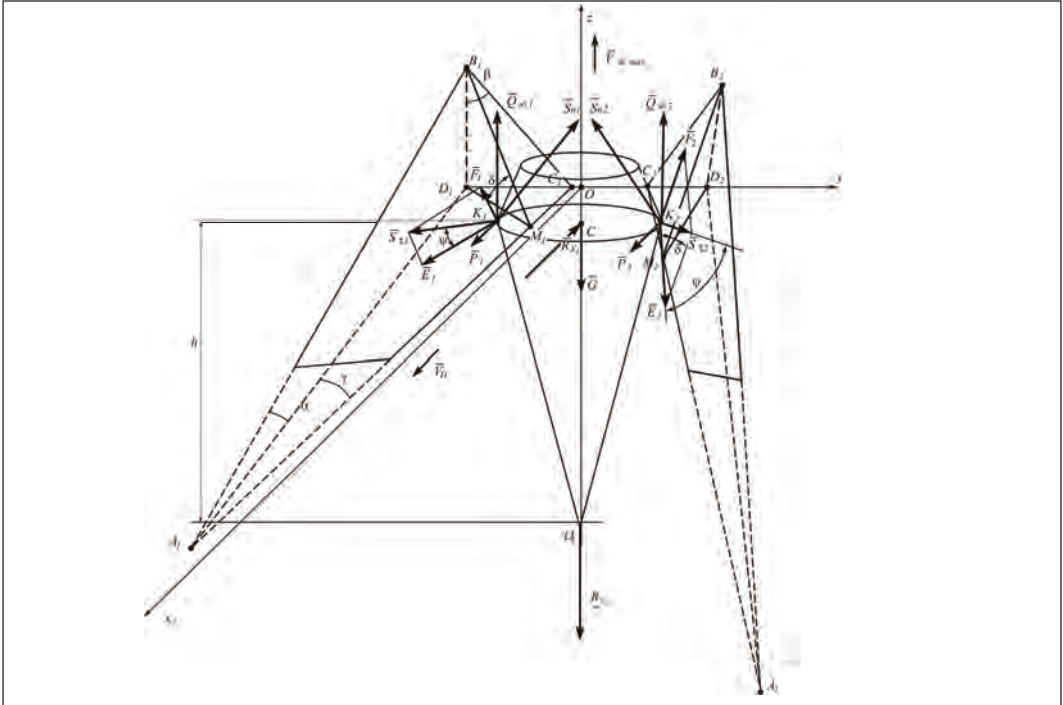
Найбільша ймовірність пошкодження коренеплодів існує за наявності ударної взаємодії робочого органу бурякозбиральної машини з тілом коренеплоду, закріпленням у ґрунті. Це зумовлює необхідність дослідити теоретично зазначену ударну взаємодію і на основі одержаних результатів визначити кінематичні і конструкційні параметри викопуючих робочих органів за умов непошкодження коренеплодів при їх вібраційному викопуванні. Слід зазначити, що до цього часу такої теорії не існує. Лише у роботах [4] і [5] наведено деякі експериментальні результати ударної взаємодії маятникового копіра з головкою коренеплоду.

Результати досліджень. При наїзді лемешів вібраційного робочого органу на коренеплід відбувається удар, який характеризується значним ударним імпульсом. А оскільки обламування або розрив коренеплоду більш ймовірні, коли коренеплід закріплений у твердому і сухому ґрунті, то саме такий випадок необхідно дослідити. Складемо еквівалентну схему ударної взаємодії вібраційного викопуючого робочого органу з тілом коренеплоду при наїзді робочого органу на коренеплід. Представимо вібраційний робочий орган у вигляді 2-х клинів $A_1B_1C_1$ і $A_2B_2C_2$, кожний з яких у просторі має нахил під кутами α , β , γ (рисунк). Ці клини здійснюють коливальні рухи у повздовжньо-вертикальній площині. Напрямок поступального руху вібраційного викопуючого робочого органу показано стрілкою.

Вважаємо, що ударна взаємодія коренеплоду, який апроксимується тілом конусоподібної форми з поверхнями клинів $A_1B_1C_1$ і $A_2B_2C_2$ відбувається відповідно у точках K_1 і K_2 . Причому, ударний контакт може відбуватися безпосередньо або через тонкий шар ґрунту між поверхнями клинів і коренеплоду.

Покажемо сили, які виникають внаслідок взаємодії вібраційного робочого органу з коренеплодом (див. рисунок).

Нехай від вібраційного робочого органу діє вертикальна збуруюча сила $\bar{Q}_{36}$, що змінюється за гармонійним законом, яка прикладається до коренеплоду з двох його боків, а тому на схемі вона представлена двома складовими $\bar{Q}_{36}$ та $\bar{Q}_{36,2}$. Вібраційний копач рухається поступально у напрямку осі Ox , тому у цьому напрямку діють також рушійні сили $\bar{P}_1$ і $\bar{P}_2$, які прикладені у точках K_1 і K_2 відповідно. У центрі ваги коренеплоду (точка C) діє сила ваги коренеплоду G_k . Сили зв'язку коренеплоду з ґрунтом у напрямку осей Ox і Oz позначені через $\bar{R}_x$ та $\bar{R}_z$ відповідно. І, нарешті, під час удару на коренеплід з боку вібраційного робочого органу діють ударні імпульси $\bar{S}_{n1}$ і $\bar{S}_{n2}$, які прикладені відповідно у точках K_1 і K_2 , причому $\bar{S}_{n1} = \bar{S}_{n2}$. Ці ударні імпульси спрямовані вздовж нормалей до робочої поверхні лемешів, тобто площин $A_1B_1C_1$ і $A_2B_2C_2$ відповідно. Крім того, по поверхні клинів діють дотичні ударні імпульси S_{t1} і S_{t2} , причому, $S_{t1} = S_{t2}$. Згідно гіпотези

Еквівалентна схема ударної взаємодії вібраційного викопуючого робочого органу з коренеплодом, закріпленням у ґрунті

Рауса зв'язок між величинами дотичного і нормального ударного імпульсів формулюється подібно закону Кулона для тертя, а саме [3]:

$$S_t \leq f S_n, \quad (1)$$

де f — динамічний коефіцієнт, який характеризує властивості поверхонь тіл, що співударяються.

Розкладемо імпульси $\bar{S}_{\tau 1}$ і $\bar{S}_{\tau 2}$ на складові $\bar{F}_1$ і $\bar{F}_2$, перпендикулярні до прямих A_1C_1 та A_2C_2 відповідно, та складові $\bar{E}_1$ і $\bar{E}_2$, паралельні до прямих A_1C_1 та A_2C_2 , відповідно (див. рисунок). Так, представлені вектори $\bar{S}_{\tau 1}$ і $\bar{S}_{\tau 2}$ дають можливість у подальшому знайти їх проєкції на осі Ox і Oy .

Величина ударного імпульсу може бути різною залежно від швидкості коливального руху робочого органу у вертикальній площині. Але оскільки коренеплід має конічну форму, то при русі вібраційного робочого органу донизу вертикальна складова ударного імпульсу фактично відсутня. У цьому випадку ударний імпульс виникатиме лише від поступального руху копча.

Нехай коливання робочого органу здійснюються за наступним гармонійним законом:

$$Z_k = -\alpha \cos \omega t, \quad (2)$$

де Z_k — відхилення робочого органу від горизонтальної осі, навколо якої відбувається коливання; α — амплітуда коливань робочого органу, ω — частота коливань робочого органу.

Тоді швидкість $V_{зб}$ коливального руху робочого органу у будь-який момент часу t дорівнюватиме:

$$V_{зб} = \alpha \omega \sin \omega t, \quad (3)$$

а максимальне значення даної швидкості дорівнюватиме:

$$V_{зб, \max} = \alpha \omega. \quad (4)$$

Отже, потрібно дослідити випадок ударної взаємодії, коли ударний імпульс буде максимальним. Це саме той випадок, коли в момент наїзду вібраційного викопуючого органу на коренеплід робочий орган рухається догори з максимальною швидкістю $V_{зб, \max}$.

Оскільки усі сили, зображені на рис., мають скінченні величини, то за час удару імпульси від цих сил дорівнюють нулю. Лише ударні імпульси S_{n1} і S_{n2} мають не нульове значення, причому очевидно, що $S_{n1} = S_{n2}$ (удар симетричний).

Застосуємо далі теорему про зміну кількості руху при ударі [2]:

$$m(\bar{U} - \bar{V}) = \bar{S}_{n1} + \bar{S}_{n2} + \bar{S}_{\tau 1} + \bar{S}_{\tau 2}, \quad (5)$$

де $\bar{V}$ — швидкість робочого органу до удару;
 $\bar{U}$ — швидкість робочого органу після удару; m — маса робочого органу.

При цьому

$$\bar{V} = \bar{V}_n + \bar{V}_{зб.маx}, \quad (6)$$

де $\bar{V}_{зб.маx}$ — швидкість поступального руху копача; $\bar{V}_{зб.маx}$ — максимальна швидкість коливального руху робочого органу.

Вектор поступальної швидкості $\bar{V}_n$ копача спрямований по осі Ox , а вектор швидкості коливального руху робочого органу $\bar{V}_{зб.маx}$ — по осі Oz догори. Враховуючи (1), векторне рівняння (5) набуде такого вигляду:

$$m(\bar{U} - \bar{V}) = \bar{S}_{n1} + \bar{S}_{n2} + f\bar{S}_{n1} + f\bar{S}_{n2}. \quad (7)$$

Зв'язок між швидкістю робочого органу після удару і до удару виражається через коефіцієнт відновлення ε [2], а саме:

$$U_n = \varepsilon V_n, \quad (8)$$

де U_n — проекція швидкості робочого органу після удару на нормаль до поверхні клина, V_n — проекція швидкості робочого органу до удару на нормаль до поверхні клина.

Оскільки $\bar{U} = \bar{U}_x + \bar{U}_z$, $\bar{V} = \bar{V}_n + \bar{V}_{зб.маx}$, то, враховуючи [1], отримуємо:

$$U_n = \frac{U_x \operatorname{tg} \gamma + U_z \operatorname{tg} \beta}{L}, \quad (9)$$

$$V_n = \frac{V_n \operatorname{tg} \gamma + V_{зб.маx} \operatorname{tg} \beta}{L}, \quad (10)$$

де $L = \sqrt{\operatorname{tg}^2 \gamma + 1 + \operatorname{tg}^2 \beta}$.

При введених виразів (9) та (10) у (8) одержимо таке рівняння:

$$U_x \operatorname{tg}^2 \gamma + U_z \operatorname{tg} \beta = -\varepsilon (V_n \operatorname{tg} \gamma + V_{зб.маx} \operatorname{tg} \beta). \quad (11)$$

Оскільки удар симетричний відносно площини xOz , то векторне рівняння (7) зводиться до системи двох рівнянь — у проекціях на осі Ox і Oz .

Після визначення проекцій ударних імпульсів, що входять у векторне рівняння (7), та врахування виразу (11) отримуємо систему 3-х рівнянь:

$$\left. \begin{aligned} m(U_x - V_n) &= \frac{2S_{n1} \operatorname{tg} \gamma}{L} + \\ &+ 2fS_{n1} \cos \psi \cos \gamma - 2fS_{n1} \sin \psi \cos \delta \sin \gamma, \\ m(U_z - V_{зб.маx}) &= \frac{2S_{n1} \operatorname{tg} \beta}{L} + 2fS_{n1} \sin \psi \sin \delta, \\ U_x \operatorname{tg} \gamma + U_z \operatorname{tg} \beta &= -\varepsilon (V_n \operatorname{tg} \gamma + V_{зб.маx} \operatorname{tg} \beta). \end{aligned} \right\} \quad (12)$$

При застосуванні методу Крамера до системи рівнянь (12) отримуємо:

$$S_{n1} = -\frac{m(1+\varepsilon) \times}{2\operatorname{tg}^2 \beta + 2fL \sin \psi \sin \delta \operatorname{tg} \beta + 2\operatorname{tg}^2 \gamma + (V_n \operatorname{tg} \gamma + V_{зб.маx} \operatorname{tg} \beta)L} \cdot \frac{L}{+(2f \cos \psi \cos \gamma - 2f \sin \psi \cos \delta \sin \gamma)L \operatorname{tg} \gamma}. \quad (13)$$

Однак, нас більше цікавить величина ударної сили, а не ударного імпульсу, оскільки багато показників фізико-механічних характеристик цукрових буряків пов'язані саме з зусиллями, що діють на коренеплід з боку робочого органу. Згідно [2] максимальне значення ударної сили буде приблизно у два рази більшим за її середнє значення за проміжок часу $t_{уд.}$, тобто

$$F_{уд.} = 2F_{уд.ср} = \frac{2S}{t_{уд.}}, \quad (14)$$

де $F_{уд.}$ — максимальне значення ударної сили, S — ударний імпульс, $F_{уд.ср.}$ — середнє значення ударної сили, $t_{уд.}$ — тривалість удару.

З урахуванням значення проекцій ударного імпульсу на осі Ox і Oz та виразу (14) можна записати значення проекцій сили $F_{уд.}$ відповідно на осі Ox і Oz :

$$F_{уд.x} = \left(\frac{4 \operatorname{tg} \gamma}{L} + 4f \cos \psi \cos \gamma - 4f \sin \psi \cos \delta \sin \gamma \right) \frac{S_{n1}}{t_{уд.}}, \quad (15)$$

$$F_{уд.z} = \left(\frac{4 \operatorname{tg} \beta}{L} + 4f \sin \psi \sin \delta \right) \frac{S_{n1}}{t_{уд.}}, \quad (16)$$

де значення S_{n1} визначається згідно виразу (13), взятому з додатнім знаком.

Тривалість удару $t_{уд.}$ можна визначити лише експериментально. Згідно [4] $t_{уд.} \approx 0,6 \cdot 10^{-2}$ с.

Розглянемо далі умови непошкодження коренеплоду при його ударній взаємодії з робочим органом. Якщо удар відбувається у точках K_1 і K_2 , які знаходяться на відстані h від умовної точки закріплення O_1 (рис.), то момент горизонтальної складової ударної сили відносно цієї точки, враховуючи вираз (15), дорівнюватиме:

$$M_{o1}(F_{уд.x}) = \left(\frac{4 \operatorname{tg} \gamma}{L} + 4f \cos \psi \cos \gamma - 4f \sin \psi \cos \delta \sin \gamma \right) \frac{S_{n1} h}{t_{уд.}}. \quad (17)$$

Тоді умовою незламування коренеплоду буде така умова:

$$M_{01}(\bar{F}_{уд.х}) \leq [M_{зр}] < M_{оп}, \quad (18)$$

де $[M_{зр}]$ — допустимий для тіла коренеплоду згинальний момент, за якого не відбувається зламування коренеплоду; $M_{оп}$ — опорний момент нерозпушеного ґрунту, у якому закріплений коренеплід.

Умовою нерозривання коренеплоду буде така умова:

$$F_{уд.з} [F_{розр.}] < R_z, \quad (19)$$

де $[F_{розр.}]$ — допустима для тіла коренеплоду сила, за якої не відбувається розрив коренеплоду; R_z — вертикальна сила зв'язку коренеплоду з ґрунтом.

За умов незламування коренеплоду (18) та нерозривання коренеплоду (19) при ударній взаємодії викопуючого робочого органу з коренеплодом визначимо обмеження на швидкість робочого органу.

Введемо такі позначення.

$$\frac{[M_{зр}]t_{уд.} \times}{h[4 \operatorname{tg} \gamma + (4f \cos \psi \cos \gamma - \times L - 4f \sin \psi \cos \delta \sin \gamma)L]} = A, \quad (20)$$

$$\frac{[F_{розр.}]t_{уд.}L}{4 \operatorname{tg} \beta + 4fL \sin \psi \sin \delta} = B, \quad (21)$$

$$\frac{m(1+\varepsilon) \times}{2 \operatorname{tg}^2 \beta + 2fL \sin \psi \sin \delta \operatorname{tg} \beta + 2 \operatorname{tg}^2 \gamma + \times L + (2f \cos \psi \cos \gamma - 2f \sin \psi \cos \delta \sin \gamma)L} = C. \quad (22)$$

Тоді з виразів (13), (18) та (19) отримуємо обмеження на швидкість викопуючого робочого органу:

$$V_{\Pi} \operatorname{tg} \gamma + V_{зб.макс} \operatorname{tg} \beta \leq \frac{\min\{A, B\}}{C}. \quad (23)$$

Якщо задатися поступальною швидкістю V_{Π} бурякозбиральної машини, то з (23) знаходимо значення максимальної швидкості $V_{зб.макс}$ коливального руху вібраційного викопуючого робочого органу:

$$V_{зб.макс} = \frac{1}{\operatorname{tg} \beta} \left(\frac{\min\{A, B\}}{C} - V_{\Pi} \operatorname{tg} \gamma \right). \quad (24)$$

Тоді з виразу (4) можна визначити при заданій амплітуді потрібну частоту коливань робочого органу з умов непошкодження коренеплоду:

$$\omega = \frac{1}{a \operatorname{tg} \beta} \left(\frac{\min\{A, B\}}{C} - V_{\Pi} \operatorname{tg} \gamma \right). \quad (25)$$

Задаючи різні значення поступальної швидкості V_{Π} бурякозбиральної машини, можна побудувати графік залежності частоти коливань робочого органу від поступальної швидкості бурякозбиральної машини.

Висновки

Складено рівняння ударної взаємодії вібраційного викопуючого робочого органу з тілом коренеплоду цукрового буряку, закріпленим у ґрунті.

З умов непошкодження коренеплодів отри-

мано вираз для визначення допустимої частоти коливань вібраційного викопуючого робочого органу з урахуванням його конструкційних параметрів та поступальної швидкості руху бурякозбиральної машини.

Бібліографія

1. Булгаков В.М., Головач І.В. Уточнена теорія викопуючого робочого органу лемішного типу// Вісн. аграр. науки Причорномор'я. Спец. випуск 4(18). Т. I. – Миколаїв: МДАУ, 2002. – С. 37-63.
2. Бутенин Н.В., Луц Я.Л., Меркин Д.Р. Курс теоретической механики. Т. II. Динамика. – М.: Наука, 1985. – 496 с.
3. Пановко Я.Г. Введение в теорию механичес-

- кого удара. – М.: Наука, 1985. – 287с.
4. Погорелый Л.В., Татьяна Н.В. Свеклоуборочные машины (история, конструкция, теория, прогноз). – К.: Феникс, 2004. – 232 с.
5. Свеклоуборочные машины (конструирование и расчет)//Л.В. Погорелый, Н.В. Татьяна, В.В. Брей и др.; под общ. ред. Л.В. Погорелого. – К.: Техніка, 1983. – 168 с.